

1917.—1918. a. sündmustega seotud paiku

Rakvere rajoonis

Palju on Rakvere rajoonis paiku, mis meenutavad sündmusi 50 aastat tagasi.

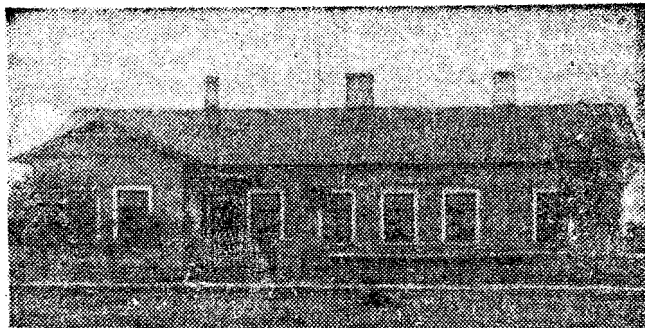
Alustame põhjarannikust. Olid ju Kunda ja selle ümbrus 1917.—1918. aastal kogu Lääne-Virumaa revolutsioonilise liikumise keskuseks.

Otse tsemendilinna külje all, Raudkatku majas nr. 2 elas 1906.—1910. a. esimene eesti naispunakaartlane, revolutsionäär Alice Tisler. Tema isa oli tsemenditehase tööline. Alice teenis siis leivaraha jõukates taludes lapsehoidjana. Kunda küla vanas koolimajas sai A. Tisler alghariduse. Sealt-samast paar kilomeetrit edasi Viru-Nigula poole seisab endine Kunda-Malla vallamaja. Siin toimusid 1917.—1918. aastal ümbruskonna maatööräha revolutsioonilised koosolekud, vallanõukogu valimised ja mitmed ümbervalimised.

Kunda tsemenditehase maalal on säilinud, ehkki ümberehitatult, endine Tööliskuur (ka Pidukuur, Baroboli kuur). See oli revolutsiooniliste kündalaste peamine kooskämiskoht 1917.—1918. a. Siin leidsid aset kõik tsemenditootjate koosolekud, tööräha pidajad, valimised. Siin moodustati Punakaarti ja Tööliskuri lava oli VSDT(h)P Kunda organisatsiooni büroo tööruumiks. Siin esinesid 2. juulil 1917. a. Alice Tisler ja Hendrik Suuder.

31. oktoobril k. a. avati endise Tööliskuri seinal mälestustahvel.

Rakvere endises rahukogumajas (praegu Pioneerl tn. 8) tegutses revolutsiooni päevil Virumaa Tööräha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee. Käesoleva aasta 1. novembrist peale seisab sellegi maja seinal memoriaaltah-

Vihula vallamaja hoone. Seal töötas 1917. a. valla tööräha saadikute nõukogu täitevkomitee.

vel. Siin kohtusaalis peeti nõukogu istungeid. 1917. aasta 16. detsembril istungil, millest võitis osa ka Eestimaa Tööräha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee esimees Jaan Anvelt, kuulutati välja nõukogude võim võit Virumaal. Pärast kodanliku maakonnavalitsuse kukutamist töötas rahukogumajas enamik nõukogu täitevkomitee osakondi. Hoolekande-, haridus- ja põllumajandusosakond asusid aga endises maakonnavalitsuse hoones (praegu pioneermaja).

VSDT(h)P esimene Rakvere organisatsioon moodustati 12. aprillil 1917 tolleaesgses haridusseltsi majas, mis asus Laja (praegu 21. Juuni) ja Põsti tänava nurgal. Nüüd on seal majas nr. 17. Parteiorganisatsiooni komitee tegutses Laada (praegu Komsomoli) tänava majas nr. 20, mida tähistab mälestustahvel. Selles majas oli koolipõlves korteris ka Virumaa Punakaardi ülem, nõukogu täitevkomitee administratiivosakonna juhataja Leopold Linder. Majaomaniku poeg Gustav Riismann sei-

sis 1917.—1918. aastal Rakvere Punakaardi esotsas.

Rakverlaste revolutsioonilised koosolekud peeti peamiselt Turu platsil ja kino «Union» (praegu «Lembitus») saalis. Oli ju «Union» sellal meie linnas just tööräha kino, saksad ja «kadakad» külastasid meelsamini kino «Illusion» (praegu «Säde»). «Union» saalis käis kõnelemas ka Jaan Anvelt.

Rohuaia (praegu Pioneerl) tn. 6 oli Oktoobri-revolutsiooni ajal ja ka aastakümneid hiljem Rakvere vangila. Siin peeti 1918. a. Saksa okupatsiooni päevil kinni tuntud revolutsioonivõitlejaid Leopold Linderit, Richard Majakut, Emilie Kööri (Punane Kadri) jt. Teine vangla oli sellal praeguses muuseumihoones. Siin ühes kongis oli enne Oktoobri-revolutsiooni vahel all eesti tööräha juht Viktor Kingissepp.

Rakvere raudteejaama juures asuv mälestuskivi tähistab 12 punakaartlaste hukkamispaika. Pärast Sompa lahingut 1918. aasta veebruaris töid saksa okupandid vangilangenud punakaartlased Rak-

veresse ja poosid nad 27. veebruaril raudteejaama kõrval kasvavate puude otsa. Mälestuskivi avati 1961. aastal.

Tapa I Keskkooli vastas oleval väljakul on August Lillaka ja Richard Kääri haud. August Lillakas, meie rajoonist pärit revolutsionäär, Punaarmee komandör ja 1924. aasta 1. detsembril relvastatud ülestõusu staabiülem, niisaanti tema võitluskaaslane R. Käär hukati Tapal 8. detsembril 1924. 1940. aasta 29. septembril maeti A. Lillakas ja R. Käär ümber Punasele väljakule. Revolutsioonivõitlejate haud ootab meie põlvkonnalt küll hoopis paremat hoolt ja kindlasti ka mälestussambaga tähistamist.

Endise Kadriina Haridusseltsi koolimaja seinal asuv memoriaaltahvel (avati 30. septembril 1957) meenutab, et 1910.—1911. aastal õppis August Lillakas selles koolis.

Hulgaliselt leidub oktoobri-mälestisi mujalgi, maa-asulates ja kolhoosikülates. Nendeks on peaaegu kõik endised vallamajad, kus peeti maatööräha revolutsioonilisi koosolekuid, organiseeriti ja viidi läbi nõukogu-

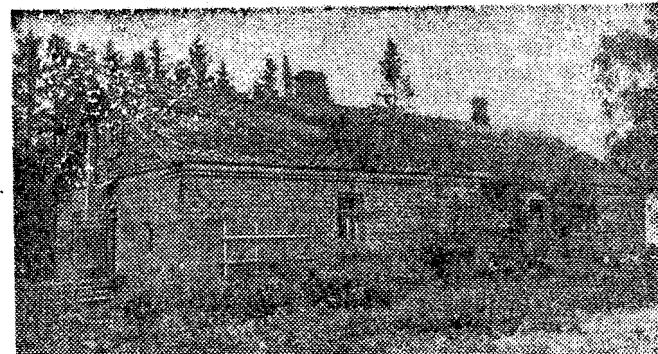
de valimisi ja kus töötasid nõukogude täitevkomiteed. Revolutsioonikeskusteks maal kujunesid Vihula, Rägavere, Kaarli, Vao, Paasvere ja paljud teised vallamajad.

Mitmed palgad on seotud Punakaardi tegevusega.

1918. aasta veebruaris oli kokkupõrge punakaartlaste ja valgete väeüksuste vahel Sallas, Emumäele viiva tee äärsel legendikul. Vangivõetud Salla punakaartlased Eduard ja Johannes Kukk, Johannes Nuudi, Eduard Valk, Karl Valk ja Kärner viidi hiljem Kiltsi mõisa, kus nad üsna mõisaahoone lähedal asuva kiviküüni seina ääres hukati. Küüni seinal avati käesoleva aasta oktoobri lõpul mälestustahvel.

1918. aasta detsembris oli punaväelaste-madruste dessantsalga suurem lahing valgekaartlastega Vaeküla raudteepeatuse ümbruses. Selsamal ajal, 15. detsembril, löödi valged taganema ka Rägavere, kus lahingupaika tähistab käesoleva aasta 2. novembrist peale mälestuskivi.

O. LANDBERG

Maja Kunda Raudkatkul, kus elas Alice Tisler aastast 1906—1910.